

การศึกษาตำรับยาสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน
อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

The Study of Herbal Recipe of Folk Healer in Bongoen Sub-district,
Lat Lum Kao District, Pathumthani Province

สุนทร จินธรรม¹¹ จีรภัทร อัฐจิตศิลป์เวท²² สุภารัตน์ คำเพราะ³³

Soontaree Cheentam, Jeeraputr Attisilwet, Suparat Kamphor

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาตำรับยาสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี 2) จัดทำฐานข้อมูลหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยมีการดำเนินการวิจัย ดังนี้ ระยะที่ 1 สืบหาหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน โดยการถ่ายภาพ และสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับอัตชีวประวัติ และตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ และวิธีการรักษา ระยะที่ 2 จัดทำฐานข้อมูลหมอพื้นบ้าน เครื่องมือที่ใช้ คือแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา จากผลการวิจัยพบว่า หมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน จำนวน 15 คน มีตำรับยาสมุนไพรทั้งหมด จำนวน 39 ตำรับ ได้แก่ ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบทางเดินอาหาร จำนวน 5 ตำรับ (ตำรับยาแก้โรคกระเพาะอาหาร แก้กท้องผูก และแก้โรคกรดไหลย้อน) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบทางเดินหายใจ จำนวน 8 ตำรับ (ตำรับยาแก้ไอหวัด แก้ไอ และขับเสมหะ) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบทางเดินปัสสาวะ จำนวน 2 ตำรับ (ตำรับยาขับปัสสาวะ และแก้โรคไต) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบกล้ามเนื้อและกระดูก จำนวน 4 ตำรับ (ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดกระดูก และแก้ปวดเมื่อย) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบผิวหนัง จำนวน 5 ตำรับ (ตำรับยาแก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก แก้แมลงสัตว์กัดต่อย แก้พิษตะขาบ แก้โรคเรื้อน และยาบำรุงผิว) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบไหลเวียนโลหิต จำนวน 3 ตำรับ (ตำรับยาแก้ความดันต่ำ แก้ความดันโลหิตสูง และ

Received: 2021-02-19 Revised: 2021-04-09 Accepted: 2021-04-09

¹¹ หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ Master of Science , College of Innovation and Management, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under The Royal Patronage. E-mail: ajsoonaj@gmail.com

²² สมาคมสิ่งแวดล้อมศึกษาแห่งประเทศไทย The Association for Environmental Education of Thailand

³³ สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ Office of General Education, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under The Royal Patronage

ขับเลือดร้าย) ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบต่อมไร้ท่อ จำนวน 1 ตำรับ (ตำรับยาแก้เบาหวาน) และ ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบอื่นๆ จำนวน 11 ตำรับ (ตำรับยาหอมขณะลมร้อยจำพวก ยาดับพิษไฟ ในหญิงหลังคลอด ยาบำรุงร่างกาย แก้วโรคซาง แก้วซางและแก้วไธ ยาบำรุงร่างกายบุรุษ ยาบำรุงร่างกาย ยาอายุวัฒนะ และแก้ท้องอืด)

คำสำคัญ (Keywords): ตำรับยาสมุนไพร; หมอพื้นบ้าน

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the herbal recipes of folk healers in Bongoen sub-district, Lat Lum Kaew district, Pathumthani province 2) create the database of folk healers in Bongoen sub-district, Lat Lum Kaew district, Pathumthani province. The research methodology was as follows: phase 1 – surveyed folk healers in Bongoen sub-district by applying, photo taking and interviews of folk healers' biography, using of herbal recipes and pharmaceutical properties, phase 2 – created the database system regarding the herbal healers. This qualitative research utilized questionnaires and content analysis. The results found that 15 folk healers used 39 herbal recipes, consisting of 5 herbal recipes applied for curing intestinal diseases (stomach diseases, constipation and hemorrhoids), 8 herbal recipes applied for curing respiratory diseases (cold, coughing and expectorating), 2 herbal recipes applied for curing uropathy (diuretics and nephropathy), 4 herbal recipes applied for curing musculoskeletal diseases (myalgia ostalgia and having pains and aches), 5 herbal recipes applied for curing inoculation diseases (burns, scald, insect bites, centipede bites, herpes simplex and skin caring), 3 herbal recipes applied for curing blood circulation system diseases (hypotension, hypertension and waste of blood expelling), 1 herbal recipe applied for curing endocrine system diseases (diabetes) and 11 herbal recipes applied for curing other diseases (cordial called Yahomchanalom Roy Jum Puak, fire extinguisher in after birth female, nourishment, diseases of children and coughing, male tonic, female tonic, elixir and pterygium healing).

Keywords: Herbal Recipe; Folk Healer

บทนำ (Introduction)

ในอดีตประชาชนมีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ พึ่งพาปัจจัยสืบทอดในการดำรงชีวิต ทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยมีการใช้สมุนไพรที่มีตำรับยา สืบทอดกัน มาแต่ช้านานเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย เมื่อช่วงระยะสามสิบปีที่ผ่านมา มีผู้คนในประเทศไทย และต่างประเทศได้หันมาสนใจและตื่นตัวเรื่องสมุนไพรเป็นอย่างมาก ทำให้ชุมชนรวมกลุ่มกันปลูก สมุนไพร และแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ออกมามากมาย และภาครัฐได้เข้ามาสนับสนุนทำให้เกิดการ สร้างเครือข่ายการแพทย์แผนไทย มีการนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ พันธุ์ภูมิปัญญา สมุนไพร แล้วนำมาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์จนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

ชุมชนตำบลบ่อเงินตั้งอยู่ในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนที่เก่าแก่มีวิถีชีวิตในการทำการเกษตร ได้แก่ การทำนา การปลูกผัก การทำสวนผลไม้ และการปลูกพืชสมุนไพร โดยปลูกตามบ้านเรือน บริเวณวัด โรงเรียน และตามหัวไร่ปลายนา นอกจากนี้ชุมชนยังมีศูนย์อนุรักษ์สมุนไพรที่วัดเจติยหอย ซึ่งมีการปลูกพืชสมุนไพรจำนวนมาก แต่ปัจจุบันความหลากหลายของสมุนไพรลดลงเนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากผลการวิจัยเรื่องการศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี พบว่า พืชสมุนไพรที่สำรวจพบในชุมชนตำบลบ่อเงินมีจำนวน 145 ชนิด แบ่งเป็นไม้ต้น 52 ชนิด (ร้อยละ 35.86) ไม้ล้มลุก 43 ชนิด (ร้อยละ 29.66) ไม้พุ่ม 30 ชนิด (ร้อยละ 20.69) ไม้เลื้อย 16 ชนิด (ร้อยละ 11.03) และไม้น้ำ 4 ชนิด (ร้อยละ 2.76) พืชสมุนไพรที่สำรวจมีวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมากที่สุด รองลงมา คือ การปักชำ การตอน การแยกหน่อ การใช้เหง้าหรือหัว และการใช้วิธีอื่นๆ ตามลำดับ จากการศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร พบว่า พืชสมุนไพรที่สำรวจที่มีส่วนใบ/ยอด เป็นส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด รองลงมา คือ ราก/หัว/เหง้า ลำต้น/เปลือก ผล/เมล็ด ดอก และทุกส่วนที่นำมาใช้เป็นยาได้ ตามลำดับ พืชสมุนไพรที่สำรวจมีวิธีการใช้โดยการต้มมากที่สุด รองลงมา คือ การใช้วิธีอื่นๆ เช่น การสกัด คั่ว ตากแห้ง และ บดผง ตำพอก และคั้นสด ตามลำดับ พืชสมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยาที่แตกต่างกัน เช่น กระดังงา มีสรรพคุณ บำรุงเลือด ขับปัสสาวะ เจตมูลเพลิงแดง มีสรรพคุณ บำรุงไฟธาตุ บำรุงโลหิต ว่านหางจระเข้ มีสรรพคุณ แก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก รางจืด ถอนพิษไข้ พืชยาฆ่าแมลง และบัวหลวง มีสรรพคุณ บำรุงครรภ์ บำรุงหัวใจ ห้ามเลือด (สุนทรี จินธรรม, จิรภัทร์ อัจฉริศิลป์เวช และปณณัฏฐ์ ถลกภักดี, 2560)

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนถึงปัญหาการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาของหมอยาพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน พบว่า ชุมชนยังไม่มีมีการรวบรวมองค์ความรู้ด้านตำรับยาสมุนไพร ไม่มีการรวบรวมภูมิปัญญาสมุนไพรจัดเก็บเป็นชุดความรู้อย่างเป็นระบบและต้องการรวบรวมตำรับยาสมุนไพรของ

หมอฟันบ้าน ขาดฐานข้อมูลตำรับยาสมุนไพร จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัย ศึกษาตำรับยาสมุนไพรของหมอฟันบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี โดยศึกษาตำรับยาสมุนไพรของหมอฟันบ้านซึ่งมีมากกว่า 30 ตำรับ แล้วจึงนำข้อมูลมารวบรวมและ เผยแพร่องค์ความรู้ตลอดจนส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพร ซึ่งเกิดประโยชน์ต่อชุมชนในการอนุรักษ์และ สืบสานภูมิปัญญาของหมอฟันบ้าน และจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective)

เพื่อศึกษาตำรับยาสมุนไพรของหมอฟันบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative)

2. กลุ่มเป้าหมาย

หมอฟันบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี จำนวน 15 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ ที่เป็นแนวคำถามในการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ศึกษาบริบทชุมชนตำบลบ่อเงิน โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การ สังเกต และการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาของหมอฟันบ้าน จัดบันทึก รวบรวมตำรับยา

4.2 รวบรวมตำรับยาสมุนไพรของหมอฟันบ้านในตำบลบ่อเงิน จำนวน 15 คน โดย จำแนกตามวัตถุประสงค์ในการรักษา สมุนไพรที่ใช้ วิธีการปรุงยา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย (Research Results)

การศึกษาศึกษาตำรับยาสมุนไพรของหมอฟันบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี พบว่า หมอฟันบ้านในตำบลบ่อเงิน จำนวน 15 คน มีตำรับยาสมุนไพรทั้งหมด จำนวน 39 ตำรับ แบ่งตามระบบต่างๆ โดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ในการรักษา สมุนไพรที่ใช้ วิธีการปรุงยา ได้ผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตำรับยาสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้	วิธีการปรุงยา
รักษาโรคระบบทางเดินอาหาร จำนวน 5 ตำรับ			
1	แก้โรคกระเพาะอาหาร	เป็ล้าน้อย ขมิ้นชัน	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำผึ้งปั้นเป็น ลูกกลอน ช่วยเคลือบกระเพาะอาหาร
2	แก้ท้องผูก	พริกไทยดำ ดีปลี ส้มแขก ดอกคำฝอย ใบมะขามแขก	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำผึ้งปั้นเป็น ลูกกลอน เป็นยาระบายอ่อนๆ รับประทานครั้งละ 3-4 เม็ด ก่อนนอน หรือเมื่อมีอาการ
3	แก้ท้องผูก (ยากรมพักตร์)	ดอกจันทน์ ลูกจันทน์ ดีปลี ยาดำ มหาหิงค์ และอื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำหรือ น้ำมัน แล้วปั้นเป็นเม็ด โดยก่อน ปั้นยาจะมีพิธีบอกกล่าวครูบา อาจารย์ว่า ขอให้ครูช่วยกันปั้นยา เป็นโรคอะไรขอให้หายทุกโรค หลังจากปั้นยาเสร็จแล้วจึงนำไปตาก แดดให้แห้ง รับประทานครั้งละ 1-3 เม็ด ก่อนนอน
4	แก้โรคริดสีดวงทวาร	ว่านมหาเมฆสด เหล้าขาว	ว่านมหาเมฆสด ล้างให้สะอาด หั่น เป็นแว่นๆ นำมาดองเหล้าขาว รับประทาน
5	แก้โรคริดสีดวงทวาร	เพชรสังฆาตโกศ น้ำเต้าเป็ล้าใหญ่ ขมิ้นอ้อยทองพันชั่ง และอื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำผึ้งปั้นเป็น ลูกกลอน รับประทานครั้งละ 2-4 เม็ด หลังอาหาร เข้าและเย็น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้	วิธีการปรุงยา
รักษาโรกระบบทางเดินหายใจ จำนวน 8 ตำรับ			
6	แก้ไข้หวัด	ใบกระท่อม น้ำตาลทราย	นำใบกระท่อมป่นน้ำตาลทราย แล้วเคี้ยวกลืน
7	แก้ไอ (นายเทียนชัย ศิริเสน)	ใบกระท่อม น้ำตาลทราย	ใบกระท่อม 1 กิโลกรัม ต้มผสม น้ำตาลทรายเคี้ยวจนเหลือครึ่ง กิโลกรัม แล้วนำมาจิบเวลาไอ
8	แก้ไอ คั้นคอ	ข้าวสาร เหล้าขาว	หมोजะเคี้ยวข้าวสารให้แตก ผสม เหล้าขาว แล้วพ่นเข้าไปในปากและ คอของผู้ป่วย
9	แก้ไอ คั้นคอ จน รับประทานอาหารไม่ได้	จันทน์เทศ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ ใบพิมเสน กานพลู เกลือตัวผู้ น้ำมะนาว และอื่นๆ	ตากให้แห้ง บดเป็นผง บั่นเป็นเม็ด นำมาละลายด้วยฝาละมี ใช้เกลือตัวผู้ และน้ำมะนาวเป็นกระสาย ท้อง คาถา (นะโม 3 จบ) “นะโม พุทธา ยะ” 3 จบ พร้อมกับกวาดคอ หลัง รับการรักษาแล้ว ห้ามผู้ป่วย รับประทานอาหารมันๆ อาหารทอด และน้ำเย็น
10	แก้ไอ สำหรับเด็กโต และผู้ใหญ่ (ยาหอมจันทน์แดง)	โกฐเขมา ลูกกระวาน กานพลู เบญจยาณี เนรพูสี ขอนดอก พิมเสน และอื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำกวาดคอ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา
11	แก้ไอ สำหรับเด็กอายุปี ครึ่งถึงหกปี	จันทน์เทศ จันทน์แดง พิศนาศน์ ใบพิมเสน ใบสมิ (สูตรเดียวกับ ยาเขียวตาใบโพธิ์)	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบให้ แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำและเกลือป่น หรือใช้น้ำมะนาว น้ำซาวข้าวแทน น้ำเปล่า ผสมตัวยาในฝ่าละมึ ขณะที่ ผสมยาจะท้องคาถา (ตั้งนะโม 3 จบ) ตามด้วย “เอโร โมคคัลลาโน นระกัตตัง โลหะกุมภี ทิสสะวา อคคิปัตติ กัมปะติ” หมายเหตุ; ต้องกวาดยาในช่วงเวลา ใกล้ดวงอาทิตย์ตก (16.00น.-17.00น.)
12	แก้ไอ ขับเสมหะ (ยากวาดคอเด็ก)	หมักหอม จันทน์ชะมด ลูกกระวาน จันทน์เทศ ใบพิมเสน ลูกจันทน์ และอื่นๆ (สูตรยาแสงหมัก)	บดเป็นผง ทำเป็นเม็ด ฝนกับฝ่าละมึ ใช้น้ำมะนาว เกลือ เป็นน้ำกระสาย กวาดคอ วันละ 1 ครั้ง เด็กอายุ 1 – 6 เดือน ครั้งละ 2 เม็ด เด็กอายุ 7 – 12 เดือน ครั้งละ 3 เม็ด
13	แก้ไอ สำหรับเด็ก อายุ 1-2 เดือน (อย่างอ่อนหรืออย่างใหญ่)	พริกไทย ดีปลี การบูร เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว มหาหิงส์ ดอกจันทร์ ลูกจันทร์ และอื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบให้ แห้ง บดเป็นผง นำผงยาที่ได้มาผสมน้ำ และใช้ไม้ค้ำ ใช้พิมพ์มือทองเหลืองที่ ได้รับสืบทอดมาจากการดาในการ อัดเม็ดยาแล้วนำยาที่ได้ไปตากแดดให้ แห้ง ยาที่ได้จะมีลักษณะแบน ในการ ผลิตยาครั้งหนึ่งจะได้ยาจำนวน 1,500 เม็ด และจะจ่ายยาให้กับผู้ป่วยจน หมดภายในระยะเวลาประมาณ 2-3 เดือน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา
รักษาโรกระบบทางเดินปัสสาวะ จำนวน 2 ตำรับ			
14	ขับปัสสาวะ	ชิงแห้ง ดอกคำฝอย หญ้าไทร รากหญ้าคา หัวข่าเล็ก ตีปลี	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบให้ แห้ง บดเป็นผง ปั่นเป็นลูกกลอน
15	แก้โรคไต	ต้อยติ่ง ถั่วแระฝี รากหญ้าคา หญ้าไทร	นำสมุนไพรทั้งหมด เอาอย่างละเสมอ ภาค มาต้มรวมกัน ต้มแทนน้ำ
รักษาโรกระบบกล้ามเนื้อและกระดูก จำนวน 4 ตำรับ			
16	แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดกระดูก	เหล้าขาว 28 ดีกรี ใบพลู ตะไคร้ทั้ง 5 เหง้าข่า	ค่าครู 12 บาท ใส่พานพร้อมดอกไม้ ธูป เทียน หมอหยิบขวดเหล้าขาว 28 ดีกรี 1 ขวดเล็ก มาอมแล้วพ่นไปบริเวณที่ ผู้ป่วยมีอาการปวด แล้วท่องคาถา “อุ กาสะ อุกาสะ อุกาสะ นะโม ตัสสะ ภา คะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุท ธัส สะ (3 จบ) สาธุครูบาอาจารย์” เมื่อพ่น เสร็จแล้ว หมอจะให้ผู้ป่วยนำกลับไป ทาบริเวณที่มีอาการปวด ซึ่งด้วยยา ประกอบด้วยใบพลู 7 ใบ ตะไคร้ 3 ต้น และเหง้าข่า ต้มกับน้ำและเคี้ยวจนงวด
17	แก้ปวดเมื่อย (ลูกประคบ)	เหง้าไพล ขมิ้น ใบส้มป่อย ตะไคร้ ผิวมะกรูด	นำพืชสมุนไพรมาล้างให้สะอาด หั่น โขลก คลุกเคล้ากับเกลือ พิมเสน การบูร จากนั้นนำมาห่อด้วยผ้าขาว (ผ้าดิบ) ผูกเชือก จับเป็นลูกประคบ นำมานึ่ง แล้วนำไปนึ่งมานึ่ง แล้ว นำไป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา
		ข้า เกลือ พิมเสน การบูร	ประคบบริเวณที่ปวดเมื่อย
18	แก้ปวดเมื่อย	ใบอินทนิลน้ำ เปล้าใหญ่ ดีปลี ว่านน้ำ โกศทั้ง 5 ห้วข้า ยาดำ เถาเอ็นอ่อน เถาวัลย์เปรียง กำแพง 7 ชั้น	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบให้ แห้ง บดเป็นผง ปั่นเป็นลูกกลอน รับประทานครั้งละ 2 – 4 เม็ด หลังอาหาร เช้าและเย็น
19	แก้ปวดเมื่อย	ห้วไพล พิมเสน การบูร เมนทอล	นำห้วไพลสดมาล้างให้สะอาด หั่นเป็น แว่นบางๆ นำไปตากแดดให้แห้ง แล้ว บดเป็นผง ผสมกับพิมเสน การบูร เมนทอลที่ละลายแล้ว ใช้ทาเวลานวด แก้ปวดเมื่อย
รักษาโรคระบบผิวหนัง จำนวน 5 ตำรับ			
20	แก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก และอื่นๆ (น้ำมันว่าน 108)	ไพล ขมิ้นชัน เถาตำลึง เถาเอ็นอ่อน เถาวัลย์เปรียง พิมเสน และอื่นๆ	นำพืชสมุนไพรทั้งหมดมาหั่นซอยเป็น แว่นๆ แล้วเคี้ยวในน้ำมันจนกรอบทั้ง ไว้ให้เย็น กรอกเอาแต่น้ำมันมาผสม พิมเสน การบูร เมนทอล บรรจुขวด แก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา
21	แก้แมลงสัตว์กัดต่อย	ใบสเลดพังพอน น้ำมัน สระระแห่น้ำมันยูคา ลิปตัส พิมเสน การบูร เมนทอล	ทำยาหม่องทาบริเวณที่แมลงสัตว์กัดต่อย
22	ยาแก้พิษตะขาบ	หอมแดง กะปิ	นำหอมแดงมาตำกับกะปิ ทาบริเวณที่โดนกัดพร้อมกับทอุงคาถา ว่า “จิเจ รุณี” 3 ครั้ง
23	แก้โรคเรื้อรัง	เหล้าขาว 28 ด็กีรี ใบพลู	ค่าครู 12 บาท ใส่พานพร้อมดอกไม้ ธูปเทียน หมอหีบขวิดเหล้าขาว 28 ด็กีรี แล้วทอุงคาถา “นะโม ตัสสะ ะคะวะโตะ อะระหะโตะ สัมมา สัมพุท ธัสสะ (3 จบ) พุทโธ นะโมพุทธานะ” หลังจากนั้นอมเหล้าขาวไว้ในปากแล้วพ่นไปที่ผิวหนังบริเวณที่มีอาการ ทำแบบนี้ 3 รอบ พ่นด้วยเหล้าแล้ว หมอจะเคี้ยวใบพลูพ่นตาม
24	ยาบำรุงผิว (ยาเข้ากระโจม)	ไพล ขมิ้น ใบมะขาม ตะไคร้ทั้ง 5 ข่า มะกรูด เกลือ การบูร พิมเสน	นำสมุนไพรทั้งหมดมาต้มรวมกันในหม้อ แล้วนำมาอบในกระโจมหรือตู้อบสมุนไพร

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรายา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา/ วิธีการรักษา
รักษาโรคระบบไหลเวียนโลหิต จำนวน 3 ตำรับ			
25	แก้ความดันต่ำ	เตยหอม เกสร ทั้ง 5 (ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกบัว ดอก มะลิ ดอกสารภี)	ต้มเอาน้ำชงกับน้ำหวาน ดื่มวันละ 2 แก้ว 2 วันหาย
26	แก้ความดันโลหิตสูง	หมอน้อย (มันพระ อินทร์) กะเม็ง ลูกใต้ใบ	เก็บสมุนไพรมาอย่างละ 2 ต้น หั่นเป็น ท่อนๆ ยาว 2 เซนติเมตร นำไปตากให้ แห้ง แล้วคั่วแบบใบชา ยา 1 ช้อนโต๊ะ น้ำ 0.5 ลิตร ต้มดื่มต่างน้ำ
27	ขับเลือดร้าย	โกฐทั้ง 5 อบเชย กระวาน กรูงเขมา การบูร และ อื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบให้ แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำปั่นเป็น ลูกกลอน ตากให้แห้ง
รักษาโรคระบบต่อมไร้ท่อ จำนวน 1 ตำรับ			
28	แก้เบาหวาน	หมอน้อย (มันพระอินทร์) กะเม็ง ลูกใต้ใบ	เก็บสมุนไพรมาอย่างละ 2 ต้น หั่นเป็น ท่อนๆ ขนาดประมาณ 2 เซนติเมตร นำไปตากให้แห้ง แล้วคั่วแบบใบชา ใช้ยา 1 ช้อนโต๊ะ ใส่ น้ำ 0.5 ลิตร ต้มดื่มต่างน้ำ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา/ วิธีการรักษา
รักษาโรคระบบอื่นๆ จำนวน 11 ตำรับ			
29	แก้ลม หน้ามืด ตามัว วิง เวียน ศีรษะ อ่อนเพลีย ใจคอ หงุดหงิด ระงับอาการ เมาคลื่น เมารถ เมาเรือ ปวดท้อง ท้องเสีย ธาตุ ไม่ปกติ บำรุงสมอง บำรุงหัวใจ บำรุงครรภ์ (ยาหอมชนะลมร้อย จำพวก)	โกฐสอ โกฐเขมา โกฐหัวบัว เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก ดอกมะลิ ดอกพิกุล และอื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำอุ่น รับประทานครั้งละ 1- 2 ช้อน กาแฟ
30	ยาดับพิษไฟในหญิงหลัง คลอด	เหล้าขาว ชุดอยู่ไฟ (เข้มข้นอยู่ไฟ)	เทเหล้าขาวใส่แก้วประมาณครึ่ง แก้ว จากนั้นท่องคาถา ตั้งนะโม 3 จบ ยกแก้วท่องคาถา “อุบะ มอนติ ออดตะลอนโต กิสะ วาหะ” 3 รอบ แล้วพ่นใส่บริเวณ รอบเอวของผู้ป่วย ด้านหน้าและ ด้านหลัง หลังจากนั้นผูกชุดอยู่ไฟ ให้ผู้ป่วย (เข้มข้นอยู่ไฟ) ซึ่งใน ระหว่างอยู่ไฟ ห้ามผู้ป่วยพูดว่า ร้อน
31	ยาบำรุงร่างกาย (บอระเพ็ดพุงช้าง)	บอระเพ็ดพุงช้าง หญ้าแห้วหมู เหงือกปลาหมอ ทองพันชั่ง และอื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง อัดเป็นเม็ด รับประทานครั้งละ 1 เม็ด วันละ 1-2 เวลา หลังอาหาร เช้าและเย็น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา/ วิธีการรักษา
32	แก้โรคซาง	เกลือตัวผู้ พิมเสน มะนาว ยาสุชุม (สุทิพย์ชุม)	ผู้ป่วยตั้งพานไหว้ครูก่อนกวาดยา ซึ่งประกอบด้วย เงินค่าครู 9 บาท รูป 9 ดอก เทียน 1 เล่ม และ ดอกไม้ 3 ดอก หมอเตรียมผสม ยาสำหรับกวาด ประกอบด้วย เกลือตัวผู้ 1 เม็ด พิมเสน มะนาว และยาสุชุมที่ซื้อมาจากหมออุไร วรรณ เสนาะดนตรี หลังจากนั้น ท่องคาถา ซึ่งจะท่องได้เฉพาะ ตอนที่ปูเข้าทรงตอนกวาดเท่านั้น เมื่อกวาดเสร็จแล้วจะพ่นด้วย เหล้าขาว โดยจะทำการกวาดยา ก่อนดวงอาทิตย์จะตกดิน
33	แก้ซางและแก้ไอ สำหรับเด็ก อายุ 1-2 เดือน (อย่างง่ายหรืออย่างใหญ่)	พริกไทย ดีปลี การบูร เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว มหาหิงค์ ดอกจันทร์ ลูกจันทร์ เกลือสินเธาว์ และ อื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง นำผงยาที่ได้มา ผสมน้ำ และใช้ไม้คลึง ใช้พิมพ์มือ ทองเหลืองที่ได้รับสืบทอดมาจาก มารดาในการอัดเม็ดยาแล้วนำยา ที่ได้ไปตากแดดให้แห้ง ยาที่ได้จะ มีลักษณะแบน ในการผลิตยาครั้ง หนึ่งจะได้ยาจำนวน 1,500 เม็ด และจะจ่ายยาให้กับผู้ป่วยจนหมด ภายในระยะเวลาประมาณ 2-3 เดือน
34	ยาบำรุงร่างกายบุรุษ	ม้ากระที่บโลง โตไม้รู้ลัม ดีปลี	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง ปั่นเป็น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา/ วิธีการรักษา
		กำลังช้างสาร ดอกทองกวาว และ อื่นๆ	ลูกกลอน รับประทานครั้งละ 2-4 เม็ด หลังอาหาร เข้าและเย็น
35	ยาบำรุงร่างกาย	กวาวเครือ โตไม่รู้ล้ม ตะโกนา กระชาย กำลังช้างสาร โสม และอื่นๆ	นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากหรืออบ ให้แห้ง บดเป็นผง บรรจุแคปซูล
36	ยาอายุวัฒนะ ขนานที่ 1	หญ้าแห้วหมู บอระเพ็ด พริกไทย น้ำผึ้ง	นำพืชสมุนไพรทั้งหมดมาตากให้ แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำผึ้ง แล้ว นำไปปั้นเป็นลูกกลอน
37	ยาอายุวัฒนะ ขนานที่ 2	มะตูม ตะโกนา หญ้าแห้วหมู ใบบัวบก เหงือกปลาหมอ น้ำผึ้ง	นำพืชสมุนไพรทั้งหมดมาตากให้ แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำผึ้ง แล้ว นำไปปั้นเป็นลูกกลอน
38	ยาอายุวัฒนะ ขนานที่ 3	กวาวเครือขาว มะขามป้อม น้ำผึ้ง	นำพืชสมุนไพรทั้งหมดมาตากให้ แห้ง บดเป็นผง ผสมน้ำผึ้ง แล้ว นำไปปั้นเป็นลูกกลอน
39	แก้ต้อเนื้อ	กะลาตาเดียว เนื้อวัวแดดเดียวขนาด เท่าฝ่ามือ	1) หมอเตรียมอุปกรณ์ในการ รักษา ประกอบด้วย พานใส่เนื้อ มีดตัดต้อ และกะลาตาเดียว 2) ผู้ป่วยเตรียมเนื้อวัวแดดเดียว ขนาดเท่าฝ่ามือ และเงินค่าครู 12

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำรับยา	วัตถุประสงค์ ในการรักษา	สมุนไพรที่ใช้ (ภาษาถิ่น)	วิธีการปรุงยา/ วิธีการรักษา
			บาท 3) ผู้ป่วยนั่งเหยียดขา ปลายเท้าชี้ไปทางทิศตะวันตก หมอยกพานขึ้นตั้งนะโม 3 จบ พร้อมท่องคาถา “บุตรสุดท้อง พี่น้องทั้งหลาย ตัดต่อหาย สายต่อขาด สายฟ้าฟาด ตัดทั้งรากตัดทั้งโคน พุโร โพุโร โพุโร” แล้วบอกกล่าวผู้ให้วิชาแก่เราด้วยว่า “ยายจิ้น วันนี้ลูกจะขอตัดต่อให้เขา ขอให้เขาหาย หายขาด หายขาด” จากนั้นวางพานลง หยิบกะลาตาเดียวมาครอบตามผู้ป่วยผู้ป่วยจะช่วยถือประคองกะลา 4) หมอวางขึ้นเนื้อ 1 ชิ้นเหนือรูกะลาตาเดียว ใช้มีดตัดต่อจรดที่ขึ้นเนื้อ แล้วท่องคาถา ดังนี้ “บุตรสุดท้อง พี่น้องทั้งหลาย ตัดต่อหาย สายต่อขาด สายฟ้าฟาด ตัดทั้งรากตัดทั้งโคน พุโร โพุโร โพุโร” แล้วตัดเนื้อมันกะลาให้ขาด 5) หมอตัดขึ้นเนื้อซ้ำอีก ตามจำนวนวันที่มารับการรักษา คือ วันที่ 1 ตัดเนื้อ 3 ชิ้น วันที่ 2 ตัดเนื้อ 2 ชิ้น และวันที่ 3 ตัดเนื้อ 1 ชิ้น โดยระหว่างการตัดเนื้อแต่ละชิ้น ผู้ป่วยห้ามนำกะลาออกจากตาจนกว่าจะตัดเนื้อในวันนั้นครบ

			เมื่อตัดเสร็จให้เอาเนื้อที่ตัดแล้วไปทิ้ง ขึ้นเนื้อที่เหลือเก็บใส่พานไว้ เมื่อรับการรักษากรบแล้ว ไม่มี การนัดผู้ป่วยกลับมาเพื่อตรวจซ้ำ ช่วงเวลาที่ทำการรักษาได้ คือ ตั้งแต่ 16.00น. จนถึงดวงอาทิตย์ตกดิน ทั้งนี้จะไม่ทำการรักษาผู้ป่วยในวันพระ และไม่รักษาให้กับคนที่รับประทานข้าวหม้อเดียวกัน ข้อปฏิบัติของผู้ป่วย ในช่วง 3 วันที่อยู่ระหว่างการรักษา คือ ห้ามรับประทานข้าวเหนียว เนื้อวัวและหน่อไม้ ผู้ป่วยที่เป็นเพศหญิงห้ามนอนกับสามี ผู้ป่วยที่เป็นเพศชายห้ามนอนกับภรรยา เพราะคนสมัยโบราณ เชื่อถือว่าถ้าปฏิบัติตามแล้วจะเกิดผลดีกับการรักษา
--	--	--	---

จากการศึกษาตำรับยาสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี จำนวน 39 ตำรับ ดังตารางที่ 1 พบว่า ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบทางเดินอาหาร มีจำนวน 5 ตำรับ ได้แก่ ตำรับยาแก้โรคกระเพาะอาหาร แก้ท้องผูก และแก้โรคกรดไหลย้อน ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบทางเดินหายใจ มีจำนวน 8 ตำรับ ได้แก่ ตำรับยาแก้ไข้หวัด แก้ไอ และขับเสมหะ ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบทางเดินปัสสาวะ มีจำนวน 2 ตำรับ ได้แก่ ตำรับยาขับปัสสาวะ และแก้โรคไต ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบกล้ามเนื้อและกระดูก มีจำนวน 4 ตำรับ ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดกระดูก และแก้ปวดเมื่อย ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบผิวหนัง มีจำนวน 5 ตำรับ ได้แก่ ตำรับยาแก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก แก้แมลงสัตว์กัดต่อย แก้พิษตะขาบ แก้โรคเรื้อรัง และยาบำรุงผิว ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบไหลเวียนโลหิต มีจำนวน 3 ตำรับ ได้แก่ ตำรับยาแก้ความดันต่ำ แก้ความดันโลหิตสูง และขับเลือดร้าย ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบต่อมไร้ท่อ มีจำนวน 1 ตำรับ ได้แก่ ตำรับยาแก้เบาหวาน และตำรับยาที่ใช้รักษาโรคระบบอื่นๆ มีจำนวน 11 ตำรับ ได้แก่

ตำรับยาหอมชนะลมร้อยจำพวก ยาดับพิษไฟในหญิงหลังคลอด ยาบำรุงร่างกาย แก้กโรคซาง แก้กซาง และแก้ไอ ยาบำรุงร่างกายบุรุษ ยาบำรุงร่างกาย ยาอายุวัฒนะ และแก้ท้องอืด

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

จากการศึกษาตำรับยาสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี พบว่า หมอพื้นบ้านในตำบลบ่อเงิน จำนวน 15 คน มีตำรับยาสมุนไพรทั้งหมด จำนวน 39 ตำรับ แบ่งตามระบบต่างๆ โดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ในการรักษา สมุนไพรที่ใช้ วิธีการปรุงยา พบว่า ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ ตำรับยาแก้โรคกระเพาะอาหาร แก้กท้องผูก และแก้โรคกรดไหลย้อน ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบทางเดินหายใจ ได้แก่ ตำรับยาแก้ไอหวัด แก้ไอ และขับเสมหะ ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบทางเดินปัสสาวะ ได้แก่ ตำรับยาขับปัสสาวะ และแก้โรคไต ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบกล้ามเนื้อและกระดูก ตำรับยาแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดกระดูก และแก้ปวดเมื่อย ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบผิวหนัง ได้แก่ ตำรับยาแก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก แก้แมลงสัตว์กัดต่อย แก้พิษตะขาบ แก้โรคเรื้อรัง และยาบำรุงผิว ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบไหลเวียนโลหิต ได้แก่ ตำรับยาแก้ความดันต่ำ แก้ความดันโลหิตสูง และขับเลือดร้าย ตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบต่อมไร้ท่อ ได้แก่ ตำรับยาแก้เบาหวาน และตำรับยาที่ใช้รักษาโรกระบบอื่นๆ ได้แก่ ตำรับยาหอมชนะลมร้อยจำพวก ยาดับพิษไฟในหญิงหลังคลอด ยาบำรุงร่างกาย แก้กโรคซาง แก้กซางและแก้ไอ ยาบำรุงร่างกายบุรุษ ยาบำรุงร่างกาย ยาอายุวัฒนะ และแก้ท้องอืด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิวรรณ วงศ์อรุณ และคณะ (2557) ได้ทำการศึกษาเรื่อง โครงการความหลากหลายของพืชสมุนไพรในทุ่งสามร้อยยอด ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีภูมิปัญญาในการนำพืชสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในด้านยารักษาโรคบำรุงกำลังมากที่สุด มีตำรับยาพื้นบ้าน 222 ตำรับ แบ่งเป็น ประเภทยาเดี่ยว 149 ชนิด และประเภทยาตำรับ 73 ตำรับ โดยสมุนไพรที่ใช้แบบยาเดี่ยวมากที่สุด ได้แก่ กรดน้ำและหญ้าพันงูขาวใช้รักษาแผลสด แผลพุพองและโรคเรื้อรัง ไม่ยารักษาลมพิษ โรคสะเก็ดเงิน โรคนี้่ว และโรคเบาหวาน พญานาคราช และกำลังวัวเถลิงใช้เป็นยาบำรุงกำลัง ส่วนสมุนไพรที่ใช้แบบตำรับมากที่สุด ได้แก่ บอระเพ็ด ไพล ตะโกนา เถาวัลย์เปรียง หญ้าแห้วหมู มะกา และส้มป่อย ส่วนใหญ่ใช้ สมุนไพร 2-3 ชนิดต่อตำรับ โดยจะใช้เป็นยาในกลุ่มอื่นๆ (โรคติดเชื้อและพิษจากเชื้อฯ) มากที่สุด รองลงมาคือกลุ่มอาการไข้และอาการปวด กลุ่มระบบทางเดินอาหาร และกลุ่มระบบผิวหนัง นอกจากนั้นแล้วยังมีการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ ได้แก่ ด้านอาหาร ด้านเครื่องใช้ไม้สอย ด้านสมุนไพร สำหรับสัตว์และด้านศาสนา พิธีกรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิเชียร สมงาม (2558) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรที่อนุรักษ์ไว้ในสมาคมแพทย์แผนไทย ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า ชนิดและสรรพคุณยาของพืชสมุนไพร มีพืชสมุนไพรจำนวน 111 ชนิด จำแนกได้ 55 วงศ์ และมี

สรรพคุณทางยามากที่สุด ได้แก่ ใช้รักษาไข้ต่างๆ รักษาโรคผิวหนัง บำรุงโลหิต รักษาโรคทางเดินปัสสาวะ และใช้น้อยที่สุด ได้แก่ พืชสมุนไพรที่ใช้กวาดคอเด็ก แก้เด็กเจ็บคอ แก้ไอ แก้เสมหะ สำหรับภูมิปัญญาในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค จำแนกตามสรรพคุณทางยาของพืชสมุนไพรให้ตรงกับกลุ่มอาการของโรค พบว่า มีภูมิปัญญาในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยในระบบทางเดินอาหาร การรักษากลุ่มโรคในระบบทางเดินหายใจ การรักษากลุ่มโรคในระบบทางเดินปัสสาวะ และการรักษากลุ่มโรคผิวหนัง

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเงิน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายหมอพื้นบ้านกับชุมชนข้างเคียงหรือชุมชนตำบลอื่นๆ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านให้คงอยู่สืบไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านของทุกตำบลในจังหวัดปทุมธานี เพื่อสืบสานภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านให้คงอยู่เป็นมรดกของชาติให้กับคนรุ่นหลัง

เอกสารอ้างอิง (References)

- วิเชียร สมงาม. (2558). การศึกษาภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรที่อนุรักษ์ไว้ในสมาคมแพทย์แผนไทย ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วิวรรณ วงศ์อรุณ และคณะ. (2557). โครงการความหลากหลายของพืชสมุนไพรในทุ่งสามร้อยยอด. ประจวบคีรีขันธ์: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.
- สุนทรี่ จินธรรม, จีรภัทร์ อัฐธิศิลป์เวท และปณณรภัส ถกถกดี. (2560). การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.